

Утримання собак і догляд за ними

- Періодизація життя собаки.
- Ріст і розвиток молодняка.
- Основні правила утримання та догляду за собаками.
- Годування собаки.

При роботі з породою велике значення мають виховання та вирощування молодняка. Недостатньо отримати повноцінне цуценя з самими кращими завдатками, успадкованими від ретельно підібраних плідників, щоб вирости хорошу собаку. Необхідно створити цьому цуценяті такі умови, щоб його спадковість проявилася й сформувалася.

Вирощування – комплекс відповідних умов, які сприяють зростанню та розвитку цуценяти (годування, умови утримання, фізичний розвиток тощо).

Виховання – це організована дія на цуценя, яка розвиває й зміцнює корисні та загальмовує шкідливі, небажані інстинкти, реакції й навички. До виховання відносяться також: ознайомлення з довкіллям і привчання до нього цуценяти; розвиток врівноваженості та рухливості нервових процесів, прихильності й любові до свого вихователя; гальмування прояву хижацьких інстинктів, зокрема переслідування домашніх тварин і птахів, а також інших шкідливих і небажаних проявів.

До виховання також відносять й виховне дресирування, яке починається з самого раннього віку собаки – привчання цуценяти до клички, місця, нашійника, повідка, охайності, огляду зубів тощо.

Для отримання хорошої собаки, також необхідно мати уявлення про його ріст та розвиток, що мають характерні особливості. Знання цих особливостей дозволяє правильно організувати вирощування, виховання, дресирування та наганяння мисливської собаки.

Під *ростом* розуміють збільшення маси тіла тварини. Зростання триває до зрілого віку тварини. Воно буває лінійне, об'ємне та за масою. Перші дві категорії враховуються відповідними вимірюваннями, третя – зважуванням. Згодом процеси розпаду тканин переважають над самовідновленням, і настає старіння організму.

Розвиток – процес якісних змін організму, що проходять від зародка до дорослої, здатної до розмноження особини.

Ріст та розвиток цуценят залежить не лише від віку, але і від їх кількості в приплодах, спадкових завдатків, статі, умов утримання й вирощування. Зазвичай у невеликих виводках цуценята більші за розмірами та масою, ніж в багаточисельних приплодах. Пси, як правило, відрізняються від сук одного виводку, більшими розмірами та масою.

Для росту та розвитку собаки характерні нерівномірність і періодичність. Собаки належать до вищих ссавців, онтогенез яких можна поділити на наступні етапи розвитку: ембріональний та постембріональний.

Ембріональний розвиток собаки триває 58-63 днів. У цей період закладаються основні господарсько-корисні властивості собаки – міць конституції, тип ВНД тощо.

Постембріональний розвиток починається з часу народження собаки й

триває до його смерті. Цей період умовно поділяють на шість періодів.

Перший період новонародженості – це період переважно, безумовно-рефлекторній адаптації цуценяти, який триває від народження до відносної незалежності від матері та здатності до самостійного існування (приблизно до 18-21-го дня). Він характеризується розвитком сенсорних систем і становленням локомоторних реакцій.

Цуценята народжуються безпорадними, із закритими очима й вушними проходами, непристосованими до самостійного життя й потребують постійного материнського догляду. Вони здатні лише трохи повзати та смоктати материнське молоко. У цей період відбувається значне щоденне збільшення маси тіла, повністю розвивається фізична терморегуляція, сильно змінюються ферментативна система та захисні функції організму. У новонароджених цуценят з органів чуття функціонує нюховий, смаковий, шкірно-температурний рецептори та вестибулярний апарат. До 15-18-го днів у цуценят розкриваються очі та слухові проходи.

Розвиток цуценят проходить із більшою інтенсивністю у порівнянні з іншими періодами. Встановлено, що до 9-го дня цуценята повинні подвоїти свою вагу від народження, до 18-го дня – потроїти. До 25-го дня цуценя повинне збільшити свою вагу від народження в 4 рази, до 30-го дня в 5 разів і в 8 разів до 45-го дня (часу відлучення від суки). У перші 10 днів зазвичай цуценят підгодовля не потрібна. Молоко суки повністю забезпечує їм нормальне зростання. Якщо цуценя починає відставати у вазі, його слід підкладати під найбільш молочні (задні) соски. Якщо в суки мало молока, то цуценят необхідно підгодовувати. Для забезпечення нормальної добової добавки у вазі, рекомендують починати підгодовування з 10-го дня.

Другий період – молочний. Основним кормом служить молоко, проте разом з цим цуценя починає отримувати м'ясні та потім комбіновані корми у вигляді підгодовлі.

З 18-21-го по 30-35-й день відбувається первинна умовно-рефлекторна адаптація цуценят. У цей період триває щоденне збільшення маси тіла, починають утворюватися умовні рефлекси не лише на харчові подразники, але й на оборонне підкріплення. Але швидкість їх утворення ще не велика, потрібні багатократні повторення вправ. Цуценята відходять від матері, активно знайомляться з докільям, беруть участь у іграх з однолітками, тим самим набувають свого життєвого досвіду.

Третій період ювенальний – від 1-1,5 місяців до 6-7 місяців. Період з 5-6-го по 8-12-й тиждень – екзальтація (переважання процесів збудження над процесами гальмування), найбільш важливий для соціалізації та виховного дресирування. Темпи зростання уповільнюються. Цуценята мешкають вже без матері та живляться різноманітним кормом. Важливою особливістю цього періоду є здатність швидко утворювати умовні рефлекси. Цуценята проявляють високу активність при ознайомленні з докільям (дослідницький рефлекс).

До 3-4 місяців цуценята вже відрізняються один від одного поведінкою, тобто кожен із них придбає індивідуальні риси, які з віком стають усе більш вираженими та різноманітними.

До кінця ювенального періоду в цуценят вже добре виражені індивідуальні риси поведінки, які необхідно враховувати при спілкуванні з ними, їх вихованні зі застосуванням елементів дресирування.

Четвертий період – *період статевого дозрівання*. У 8-10 місяців собаки характеризуються сформованою статуєю, добре вираженими індивідуальними рисами поведінки, розвиненими статевими органами. У сук з'являється перша тічка, пес починає мітити територію.

Залежно від породи цей період триває до 1,5-2,5 років, та характеризується посиленням розвитку статевих органів, сформованим типом ВНД, поліпшенням фізичного розвитку. Завершується цей період остаточним формуванням основних індивідуальних рис окремої особини – екстер'єрно-конституційних особливостей, за якими розрізняють породні ознаки та ознаки ліній та родин. До 2,5 років собаки проходять навчання й можуть виконувати відповідну роботу. Завершується цей період також першим щенінням у сук і першою в'язкою у псів.

П'ятий період – *період зрілості* (від 1,5-2,5 до 7-8 років), розквіту функціональної діяльності, характеризується найвищою продуктивністю, максимальною працездатністю та високою життєдіяльністю.

Час настання та тривалість цього періоду у різних порід різний. За часом настання періоду зрілості собак поділяють на *скоростиглих* (раннього формування) та *пізньостиглих* (пізнього формування).

Шостий період – *період старіння*. Настає після 7-8 років, характеризується поступовим згасанням життєвого тону собаки, його відтворювальних функцій, зниженням плодючості та працездатності, появою різних захворювань тощо. Життєздатність потомства від старих собак зазвичай знижена.

До основних правил утримання та догляду за собакою належать відповідні умови годування. Собака за своєю природою хижак, до цього пристосовані його зубна система та травний тракт. Але під час одомашнення собака став фактично всеїдною твариною, у його раціон входить м'ясо, риба, субпродукти, кісткове й рибне борошно, хліб, молоко, овочі та інші корми.

Кормами називають продукти, які містять у легкотравній і нешкідливій для собак формі органічні та мінеральні поживні речовини. Вони характеризуються їстівністю, перетравлюваністю та фізіологічною дією на собак.

У більшості випадків корма є природними продуктами тваринного, рослинного та мінерального походження. Промисловим способом стали виробляти консерви, гранульовані або брикетовані сухі корма, якими можна замінити значну частину раціону. **Раціон** – це добовий набір кормів, що задовольняє фізіологічну норму потреби собак у поживних речовинах.

За походженням корма поділяють на тваринні та рослинні. Крім того, окремо виділяють синтетичні, мінеральні та біологічно активні речовини, що використовують як добавки або підгодівлі.

До *кормів тваринного* походження належать: м'ясо та м'ясні субпродукти, молоко, молочні продукти, риба й рибні відходи, яйця, побічні продукти переробки м'яса та риби. Питома вага цих продуктів у раціонах дорослих собак займає 30-40 % від загальної калорійності раціону.

До *кормів рослинного* походження відносять: хліб і крупи, зерна бобових

рослин, овочі та коренебульбоплоди, залишки технічних виробництв. Ця група кормів займає в раціоні максимальну питому вагу й складає для дорослих собак 60-70 % від загальної калорійності раціону.

У собаківництві можна використовувати синтетичні азотовмісні речовини – амінокислоти (метіонін, лізин).

Мінеральні корма зазвичай представлені у вигляді солей, що застосовують як добавка до раціону.

Крім того для годування собак застосовують вітамінні препарати, антибіотики, ферменти, гормони та інші біологічно активні речовини, що включають до складу раціонів, кормових сумішей, гранул і брикетів сухих кормів або консервів.

У мисливському собаківництві до кормів пред'являють підвищені вимоги. Вони мають бути поживні, біологічно повноцінні, транспортабельні, зручні для зберігання та годування.

Корма тваринного походження. М'ясо – найбільш поживний та цінний продукт для годування собак, містить у середньому близько 20 % повноцінних білків, що добре засвоюються. Для годування собак придатне будь-яке м'ясо: конина, яловичина, баранина, свинина, диких звірів та птахів, гризунів у сирому або вареному вигляді. Сире м'ясо корисніше за варене, тому воно повинне складати не менше 20-25 % добової норми. М'ясо дрібних диких тварин, гризунів, птахів згодують у вигляді тушок (сирих або варених) без шкірки, пір'я та нутрощів. Щоб уникнути подряпин стравоходу гострими трубчастими кістками, тушку розрубують і видаляють трубчасті кістки, а в птахів додатково видаляють дзьоб і кігті.

Для годування собак широко застосовуються *м'ясні субпродукти*: печінка, легені, нирки, серце, селезінка, рубець, сичуг, діафрагма, трахея, голова, вим'я, ноги, хвости, тощо.

Поживна цінність субпродуктів у 1,5-2 рази нижча, ніж м'яса. М'ясні субпродукти використовують у раціонах до 30 % від калорійності добового раціону. Усі субпродукти, отримані від здорових тварин та, які не мають ознак псування, згодують у сирому вигляді. М'ясну обрізь та субпродукти з високим вмістом м'язів згодують замість м'яса.

У годуванні собак застосовують й *кістки*. Кістки згодують собакам із 9-ти місячного віку (після закінчення формування зубної системи). Розгризання твердих кісток (або інших твердих предметів) може негативно вплинути на прикус. Собакам у віці 2-9 місяців кістки замінюють кістковим борошном. Тривала відсутність кісток у раціоні може призвести до послаблення скелета собаки, власні її кістки можуть стати рихлими, пористими та ламкими. Також не можна давати кістки собакам після тривалого голодування, викликаного шлунково-кишковими захворюваннями. Не можна давати собакам трубчасті кістки птахів. Кістки використовують для приготування юшки, бульйону та як додатковий корм або ласощі в сирому вигляді.

Кров сільськогосподарських тварин можна згодувати собакам у всі періоди життя. За вмістом незамінних амінокислот кров не поступається м'ясу. Згодуювання крові собакам запобігає виникненню залізодефіцитної анемії. Кров

у раціонах можна згодовувати в сирому, вареному, консервованому вигляді, а також у вигляді фібрину.

Тваринні жири – сало, масло, комбіжир – дають собакам у холодну пору року на додаток до раціону.

З кормів тваринного походження цуценятам, щінним та годуючим сукам, хворим собакам і псам у період в'язки згодовують *курячі яйця*. Білок сирих яєць містить речовину – авідин, що знижує активність вітаміну Н (біотину). Жовток яйця сприяє засвоєнню кальцію, що покращує формування кісткових тканин у молодняка. Собаці слід давати білок і жовток окремо, для уникнення послаблюючого ефекту.

Побічні продукти м'ясокомбінатів (кров'яне борошно, технічний альбумін, м'ясне борошно, м'ясо-кісткове борошно тощо) також можна використовувати для годування собак.

Кров'яне борошно (висушена кров) – це цінний білковий корм, що додається до раціону дорослих собак у невеликій кількості.

М'ясне борошно отримують із м'ясних залишків, внутрішніх органів, залишків м'ясоконсервного виробництва. Це – цінний білковий корм високої якості.

Кісткове борошно є цінним джерелом мінеральних речовин. До раціону його додають в невеликій кількості, як мінеральну підгодівлю, що підвищує вміст кальцію й фосфору в організмі собаки.

М'ясо-кісткове борошно для собак – джерело цінних білків і мінеральних речовин. Для виготовлення м'ясо-кісткового борошна використовують цілі туші тварин, які непридатні в їжу людині, а також нехарчові залишки після забою худоби. М'ясо-кістковим борошном частково замінюють м'ясо, згодовують дорослим собакам у складі раціону не більше 100 г на добу. До цього корму собак привчають поступово в суміші з іншими кормами й не більше двох раз на тиждень. Корисніше помалу додавати цей корм в раціон молодняку, щінним і годуючим сукам тому, що він підвищує вміст мінеральних елементів, зокрема фосфору, в організмі собаки.

Молоко та продукти його переробки в раціонах собак можуть замінювати частину м'яса і складати 3-5 % від калорійності всього раціону. У молоці та продуктах його переробки містяться усі поживні речовини. Незбиране молоко є повноцінним кормом, що містить жири, білки, молочний цукор та мінеральні речовини, а також вітаміни А, В₁ і В₂.

Молоко особливо цінне для цуценят, щінних і годуючих сук, а також хворих та виснажених собак. Цуценятам згодовують молоко до 6-місячного віку. Цуценятам й годуючим сукам можна згодовувати молоко до 1 л на добу.

Молочний відвійок або зняте молоко, отримують при видаленні з незбираного молока жиру. Дають відвійок собакам частіше у свіжому та сквашеному вигляді, а також у вигляді ацидофільного кислого молока або ацидофіліну. Молочний відвійок можна додавати до рослинних кормів.

Сир високопоживний корм, що добре засвоюється. Його згодовують собакам у раціоні яких відсутнє м'ясо, а також як дієтичний засіб хворим собакам.

Риба та рибні продукти є джерелами повноцінного білку та жиру, що добре засвоюється. За поживністю риба та рибні продукти не поступаються м'ясу та м'ясним продуктам. Крім білків і жирів у рибних продуктах містяться вітаміни А, D та велика кількість макро- й мікроелементів. Склад рибних кормів коливається залежно від виду риби, сезону лову, характеру відходів тощо. У рибних відходах вміст білків нижчий, ніж у цілій рибі. Для годування собак використовують рибу дрібну, несолону, малопридатну за смаковими якостями в їжу людям. У багатьох видах риб (короп, оселедець, сардина, кілька, тощо) міститься фермент тіаміноза, що при згодовуванні риби в сирому вигляді викликає у собак В₁-авітаміноз. Тому згодовувати сиру рибу треба з перервами.

До годування рибою собак необхідно привчати поступово. Риба хоча й є джерелом білкового живлення, проте не може повністю замінити м'ясні продукти. Цей корм треба чергувати з м'ясом. Крім риби й рибних продуктів собакам згодовують *рибне борошно* – побічний продукт рибоконсервної промисловості, багатий кальцієм і фосфором, а також вітамінами А, D і В₂.

Корма рослинного походження для годування собак поділяють на зернові корма, коренеплоди, бульбоплоди, зелень, овочі та баштанні культури.

Зернові корма займають значне місце в годуванні собак. До них належать: зернові злакові (овес, ячмінь, просо, кукурудза, гречка тощо) у вигляді борошна, хліба, крупи; зерна бобових (горох, квасоля, соя тощо).

Злакові зерна характеризуються високим вмістом вуглеводів, вітамінів (зокрема комплексу В та Е), мінеральних речовин, особливо фосфору та калію.

Крупи багаті на легкозасвоювані вуглеводи та є основою раціону собак. Найбільшим джерелом жиру та клітковини є вівсяна крупа. Добре проварена вівсянка дає значну кількість слизового відвару, що сприяє травленню. Також використовують для годування собак вівсяні пластівці, що за складом відрізняються більшим, ніж у вівсяній крупі, вмістом протеїну, жирів, вуглеводів, а також кращою засвоюваністю та калорійністю. Вівсяні пластівці корисні й молодняку, і дорослим собакам.

Манна крупа має високу засвоюваність поживних речовин. У кукурудзяній крупі міститься багато заліза, міді та нікелю, що сприятливо впливають на кровотворення. У пшоні багато нікотинової кислоти, міді, марганцю, цинку. Гречана крупа багата лецитином, що зумовлює її застосування при захворюваннях печінки. Перлова й ячна крупа відрізняються значним вмістом клітковини. Їх краще варити в суміші з пшоном і вівсяною крупою. Засвоюваність поживних речовин перлової й ячної круп відносно невелика, але вони містять значну кількість заліза та фолієвої кислоти, що зумовлює їх застосування для стимулювання кровотворення. Перлову крупу включають до раціону собак при ожирінні та запорах. Рис для собак є дієтичним кормом, що також як і вівсяна крупа, утворює значну кількість слизового відвару, який сприятливо впливає на шлунково-кишковий тракт.

Зерна бобових відрізняються від злакових меншим вмістом вуглеводів, але високим вмістом протеїну, що складається майже цілком із білку. Жиру в них міститься небагато. Поживні речовини, які знаходяться в зернах бобових, важко перетравлюються, погано засвоюються організмом та викликають запори. У

зв'язку з цим зерна бобових за наявності круп рідко застосовують для годування собак. При вимушеному годуванні зерна бобових необхідно молоти або дробити та розварювати. У цьому випадку їх добова доза для дорослих собак не повинна перевищувати 100 гр.

Коренеплоди, бульбоплоди, зелень, овочі та багатанні культури займають важливе місце в годуванні собак. Це смачні та цінні в дієтичному відношенні корми, які собаки охоче їдять.

Коренеплоди й бульбоплоди містять багато води, мало жиру й клітковини. Основна маса сухої речовини коренебульбоплодів представлена вуглеводами – цукрами, крохмалем, геміцелюлозами, пектиновими речовинами. Мінеральних речовин, зокрема кальцію та фосфору, в овочах і коренебульбоплодах мало, але вони багаті на вітамінами. Ці корми добре перетравлюються, збільшують секрецію травних залоз і посилюють ферментативну активність, що покращує процеси травлення, підвищує засвоюваність поживних речовин з усього раціону.

Собакам згодують картоплю, моркву та її бадилля, капусту (свіжу та квашену), буряк та його бадилля, салат, щавель, шпинат тощо. Їм також можна згодувати помідори, баклажани, фрукти, зелену цибулю, пір'я часнику тощо. Пару раз на тиждень собакам рекомендується давати 1-2 зубки часнику, невелику цибулину. У зимовий час, у період вітамінного голодування, собакам рекомендується давати яблука, пророщений овес, полівітаміни.

До раціону собак можна включати харчові відходи та залишки громадського й індивідуального харчування з обов'язковим дотриманням санітарних норм їх згодовування. Відходи та залишки мають бути свіжими, незабрудненими, очищеними від різних не харчових включень.

При нестачі в природних кормах амінокислот до раціонів собак вводять амінокислоти, що виготовляються хімічним або мікробіологічним шляхом. Досить часто застосовують метіонін і лізин. При включенні до раціону цих амінокислот необхідне їх ретельне дозування. При визначенні дози введення синтетичних амінокислот виходять із вмісту протеїну в раціоні, потребі собаки у відповідних амінокислотах та наявності їх у кормі.

Нестачу в раціоні собаки білку можна поповнювати дріжджами. Вони містять також вітаміни комплексу В та мінеральні речовини. У собаківництві використовують пивні, кормові сухі дріжджі, а також дріжджі, отримані на очищених нафтових парафінах (білково-вітамінний концентрат – БВК).

У процесі дріжджування корм збагачується повноцінним протеїном, вітамінами групи В та набуває кращі смакові властивості. Він краще засвоюється собаками.

Серед мінеральних добавок, що виробляють підприємства хімічної промисловості, найбільш поширені кальцієві – крейда та вапняки. Джерелами кальцію служать також травертини, в яких також містяться фосфор, магній, марганець та деякі інші елементи, й сапропель (озерний мул), що в основному містить кальцій, а також деякі мікроелементи та антибіотики.

З інших добавок найбільше значення має сіль, що містить натрій та хлор, її додають до добового раціону собакам із розрахунку 0,5 г на 1 кг живої маси.

Вітамінні препарати додають до раціону при їх нестачі в натуральних

кормах. При згодовуванні вітамінних препаратів необхідно враховувати рекомендації ветеринарних лікарів, а також дотримуватися рекомендацій, що додаються до препаратів, в яких вказані їх активність та дозування.

Нині для живлення собак широко використовують м'ясні, м'ясо-рослинні та інші консерви. Вони забезпечують собакам повноцінне живлення, зручні для зберігання, вимагають мало часу на приготування їжі. Консерви бувають вологі (вміст води близько 70 %) та сухі (вміст води близько 10 %).

Вологі консерви виробляються промисловістю, як правило, у вигляді фаршу, ковбасок, паштету тощо, а сухі консерви, у більшості випадків, у гранульованому вигляді та пропонують споживачеві в різноманітних пакетах.

Необхідно додати, що до складу консервів входять далеко не усі продукти, які складають раціон собаки, проте вони містять найбільш необхідні речовини, хімічні елементи й вітаміни.

Годування повинне здійснюватися доброякісними свіжими продуктами. Корми, приготовані для собак, мають бути смачними та приємно пахнути.

Кожного собаку потрібно забезпечити індивідуальною годівницею та поїлкою. Годівниці після кожного годування необхідно прибирати, поїлка повинна бути з водою постійно, особливо в жарку пору року.

Під правильним годуванням мається на увазі не лише правильне співвідношення та кількість корму, але й періодичність годування, так, наприклад, молодих собак треба годувати частіше. Цуценят в місячному віці слід годувати 5-6 разів на добу. Далі з 4-х місяців зменшують кратність годування до 4 разів, а з 6-и місяців вже можна годувати собаку 3 рази на добу, а після року (приблизно в 1 рік 2 міс. – 1 рік 4 міс.) її переводять на дворазове годування. Таку періодичність годування можна зберігати до кінця життя собаки. Мисливських собак годують за 1-2 години до та після полювання. Собак, які мешкають у квартирі, годують два-три рази на добу та обов'язково після виходу.

Годувати собак бажано в один і той же час. Їжа має бути трохи теплою (оптимально – 30-36 °C). За консистенцією їжу, що найбільш прийнятна для собаки, можна порівняти із сметаною. Не можна різко міняти раціон, це може викликати розлад шлунку в собаки. Якщо використовується певний набір кормів досить тривалий час, треба просто замінювати два, три компоненти, не змінюючи всієї сукупності.

Собаку краще годувати не одним видом, а сумішшю різних кормів. Краще годувати на підставці, що заввишки до ліктя. Усе це привчить собаку їсти тільки з миски й тільки на своєму місці. Миска має бути дещо більше разової порції. Норма залежить від апетиту та фізичних особливостей собаки. Необхідно стежити за тим, щоб собака не розкидала їжу, не виймав шматки та не розтаскував їх.

Собаку необхідно привчати щоб він корм поїдав відразу, не залишаючи його на потім. Для цього через 15-20 хвилин необхідно прибрати миску. За цей час собака з'їдає свою покладену норму. Крім цього додатково давати шматочки їжі можна тільки за роботу, за виконання команди у вигляді заохочення.

Необхідно відмітити, що в годуванні собак існує сезонність. Так, наприклад, взимку та під час линяння тварини витрачають більшу кількість поживних

речовин та енергії, тому калорійність раціону має бути збільшена приблизно на 20-25 %. Вагітним сукам потрібно поступово збільшувати калорійність та вміст протеїну, але без значного збільшення об'єму.

Вгодованість собаки перевіряють наступним чином. У тому місці, де в собаки починається круп, маклаки повинні вільно промацуватися, але не виділятися. Інакше в собаки з'явиться зайвий жир. Ожиріння веде до порушення роботи серця та до скорочення життя тварини.

Приміщення, призначене для утримання собаки, повинне, передусім, захищати її від несприятливих зовнішніх умов. У той же час, воно повинне відповідати основним гігієнічним вимогам, не порушувати нормальної течії життєвих процесів собаки та не знижувати її стійкості до різних захворювань. Приміщення для утримання собаки повинно бути просторим, зручним для відпочинку, сухим, чистим, з достатнім доступом сонячного світла та свіжого повітря. У собаківництві використовують різні способи утримання – квартирний (кімнатний), дворовий, вольєрний, боксовий.

У містах переважна більшість собак мешкає в квартирах. Практика показала, що такі умови цілком їм підходять. Але при цьому необхідно знати, що при кімнатному утримання собаці відводять певне місце для сну та відпочинку, яке повинне знаходитися на достатньому видаленні від опалювальних батарей, печей, дверей. Не можна поміщати собаку в кухні або у ванній кімнаті.

Для відпочинку та сну собаці потрібний невеликий щільний килимок. На який доцільно надівати чохол із міцної бавовняної тканини, його треба періодично чистити або міняти. Біля місця відпочинку рекомендують закріпити міцне металеве кільце, до якого прив'язують собаку, якщо та виражає невдоволення або нервує при появі гостей.

В індивідуальних будинках великих та середніх собак краще розміщувати на дворі в будках – присадибний (дворовий) спосіб. При утриманні у дворі, на території ділянки, можна використовувати ланцюг, блокову прив'язь (на дроті), у цьому випадку для собаки має бути обладнана будка. Виготовляють будку з сухого дерева й таких розмірів, щоб собака вільно міг у ній поміститися. Дах роблять односхилим. Вхідний отвір будки влаштовують збоку в одній з широких стінок.

Для зручності очищення, провітрювання, дезінфекції, заміни окремих частин тощо, будку слід робити розбірною, яка складається з трьох частин: підлоги, каркаса та даху. Ставлять будку на сухому місці, якщо є можливість, під деревом або під навісом для кращого захисту будки з собакою від спеки, вітрів, злив, снігопадів та інших несприятливих зовнішніх чинників. Для попередження вогкості підлога будки має бути підведена над землею так, щоб був повітряний простір. Для утеплення на холодний час над входом прибивають щільну завісу так, щоб собака сам міг її відсовувати і щоб після цього вона займала колишнє положення. У будку кладуть підстилку (солома, килимок тощо), яка легко замінюється або дезінфікується.

Можна практикувати безприв'язне утримання собаки, якщо територія надійно огорожена. У цьому випадку для укриття та відпочинку собаки можна обладнати місце, у вигляді лежанки з бортами, у будинку, сараї або інших

господарських, але не в тваринницьких приміщеннях.

Дуже практичне вольєрне утримання собак. Вольєр – це ділянка огорожена сітчастою огорожею. Конструкція вольєру може бути різна, але вони повинні забезпечувати комфортне утримання собак та бути зручними для прибирання, дезінфекції та догляду за собаками. При поодинокому утриманні, у найпростішому випадку – це може бути огорожена сіткою ділянка (вигул) з будкою для відпочинку та укриття.

Боксове утримання застосовується в районах із суворим кліматом. Бокс – це місце, яке включає і вигул і будку, але усе це знаходиться в закритому теплому приміщенні.

Здоров'я собаки багато в чому залежить від правильного догляду за приміщенням, в якому її утримують. Під час прибирання та дезінфекції приміщення собаку необхідно вивести з нього. Після прибирання, миття і дезінфекції приміщення має бути добре провітрене та просушене.

В усіх випадках, коли дозволяє погода, дахи будок для собак слід дещо підводити, щоб будка добре провітрювалась та піддавалась дії прямих сонячних променів.

Оглядають собак щодня, звертають увагу на загальний стан тварини, його вгодованість, стан шерстного покриву тощо. Наприклад, за станом очей – веселий або сумний погляд, кольором слизової оболонки – можна судити про стан організму собаки в цілому.

У вушних раковинах, особливо в собак із довгими висячими вухами, можна виявити кліщів, вушну сірку, невеликі чужорідні предмети. Їх необхідно видаляти. При захворюванні вух можливі коричнево-сірі виділення з неприємним запахом. У цьому випадку слід звернутися до ветеринара.

Ретельно оглядають: лапи – чи немає заноз або ран, стан кігтів; ніс – чи немає подряпин, слизових або гнійних виділень; ротову порожнину – стан зубів, чи немає застряглих дрібних кісток або інших чужорідних предметів. Стан шерсті собаки має велике значення для її здоров'я. Пил, бруд, лупа, відмерле волосся та шкірні виділення, накопичуються на шкірі, забруднюють її, погіршують обмін речовин, порушують регулювання тепловіддачі й створюють сприятливі умови для появи ектопаразитів (вошей, бліх, кліщів), а також екземи та інших захворювань шкіри.

При огляді собак треба проявляти обережність, тому що інколи в порядку самооборони вона може вкусити навіть хазяїна, якщо випадково заподіяти їй біль.

Для утримання собак потрібні нашійник, шлея, намордник, поводок короткий та довгий, ланцюг. Для собак найбільш придатні широкі, двошарові нашійники з синтетичних матеріалів, шкіри або її заміників, брезентові, що мають ушите півкільце та міцну пряжку з муфтою. Довжина таких нашійників для великих і середніх собак 40-60 см, ширина 3-4 см, товщина близько 3 мм. Опір нашійника на розрив повинен перевищувати живу масу собаки в 3-5 разів.

Намордник потрібний при виведенні собаки на прогулянку в населених пунктах, при поїздки в транспорті. Вони бувають глухі, петельні та сітчасті (з шкіри, шкірозамінників, тасьми, металевої сітки та інших матеріалів). Розміри

намордника залежать від розмірів голови собаки.

Нашийник, шлею та намордник підганяють до кожного собаки так, щоб вони не заважали йому, і щоб собака не міг їх скинути.

Поводок може бути з різного матеріалу – синтетичний, шкіряний, брезентовий. Поводок короткий (1-1,5 м) прикріплюють до нашийника або шлеї, використовують для водіння собаки поряд із хазяїном та для дресирування. Він має на одному кінці карабін (замок) для прикріплення до нашийника або шлеї, на іншому – петлю, щоб зручніше було тримати поводок у руці. Поводок довгий (10-12 м) використовують для водіння собаки на відстані, він відрізняється від короткого тільки довжиною.

Металевий ланцюг використовують для прив'язі собаки, він повинен мати довжину 2-2,5 м та опір на розрив 100-150 кг для середніх та великих собак. Ланцюг має бути забезпечений замком для кріплення на скобі прив'язі собаки. Карабін для кріплення ланцюга до нашийника роблять обов'язково з вертлюгом, що обертається.

Вільні рухи потрібні як молодим, так і дорослим собакам, особливо коли фізичні навантаження обмежені. У комплекс заходів по догляду за собакою входять також обов'язкові щоденні прогулянки. Рухи у край потрібні для здоров'я собаки. Вони зміцнюють його м'язи, покращують діяльність легенів та серця, підвищують обмін речовин, сприяють апетиту. У міських умовах собаку виводять на прогулянку не лише для моціону, але й для відправлення природних потреб. Прогулянки мають бути не менше двох разів на добу, а для середніх та молодих собак – частіше. Тривалість кожної прогулянки не менше 30 хвилин, а для собак, яких утримують у квартирах, – не менше години. Краща прогулянка – вільна, без повідка. За час прогулянки собаці має бути надана можливість побігати, пострибати та попустувати, при цьому для уникнення випадкових в'язок та зараження хворобами необхідно стежити за тим, щоб собака не стикався з чужими собаками та кішками, не поїдав знайдений корм тощо. Відсутність повноцінних прогулянок знижує опірність організму собаки, порушує обмін речовин та знижує життєздатність.

Необхідно постійно проводити чистку собак для видалення відмерлих часток верхнього шару шкіри, лупи, відмерлого волосся, бруду, пилу, комах тощо. Для чистки собак використовують щітку, скребло, гребінку, сукнину, чисту ганчірку, ватний тампон, ганчірку для витирання лап після прогулянки. Гребінець служить для розчісування шерсті, щітка – для чищення, скребло – для очищення щітки, а сукнина – для протирання та згладжування шерсті після чищення. Інвентар для утримання та чищення собак, рекомендується тримати недалеко від місця відпочинку собаки. Але треба стежити, щоб у нього не з'явилася звичка грати з інвентарем, гризти його тощо. Чистку собаки слід робити на відкритому повітрі. Не можна чистити собаку під час їжі. Якщо собака злий та не дає себе чистити, то на нього необхідно надіти намордник.

У жорсткошерстих собак стандарти й правила виставок вимагають для кожної породи особливого вищипування волосся – тримінгу. При застосуванні тримінгу необхідно враховувати пору року та умови утримання собаки. Як правило, слід застосовувати його тільки під час линьки собаки.

При необхідності собак миють, у цьому випадку температура води може бути близько 30-32 °С, або нижче, залежно від температури повітря. Краще при цьому використовувати спеціальні шампуні. Можна використовувати сухі шампуні, особливо в холодну погоду.

Якщо така можливість є, то собак купають у водоймищах із чистою водою. Починати ці вправи треба, коли температура води близько 20 °С. Собака перед купанням не має бути розпаленим, інакше його легко застудити. Не можна примушувати собаку бігти до місця купання, її потрібно вести туди кроком. Не слід купати собаку відразу після годування.

Купання гартує організм, зміцнює здоров'я, покращує ріст та розвиток, а також добре впливає на нервову систему.

Здоровий собака – це весела тварина з лиснючою шерстю, чистими та ясними очима, із вологим і холодним носом, але остання ознака не завжди є вірогідною. Здоровий собака реагує на поклик хазяїна, охоче виконує команди. У здорового собаки хороший апетит, кишечник спорожняється регулярно, сечовипускання нормальне. Слизові оболонки рота та повік чисті, блідо-рожевого кольору, дихання рівне.

Хворий собака помітно відрізняється від здорового. По-перше, спостерігаються зміни в поведінці. Собака пригнічений, багато лежить, прагне забитися в темне місце, на поклик встає неохоче. При деяких захворюваннях він не хоче лягати, подовгу стоїть та тільки зовсім знесилений, вимушено займає лежачу або іншу позу (наприклад, при болях у хребті, при хворобах серця, при переломі кінцівки).

Хворий собака або байдужий до оточення, або навпаки, ненормально збуджений, занадто рухливий та може бути агресивним навіть по відношенню до хазяїна. Апетит у нього порушується: собака погано їсть, або зовсім відмовляється від корму. Іноді навпаки у хворого собаки спостерігається підвищений апетит. Ковтання твердої їжі ускладнене. Можуть спостерігатися підвищена спрага або, навпаки, водобоязнь. Може з'явитися кашель, що свідчить про запальні процеси в горлі, гортані чи трахеї, або про захворювання легенів і серця. Несподіваний сильний кашель, який не заспокоюється, буває викликаний попаданням чужорідного тіла в трахею.

По-друге, відзначають зовнішні ознаки захворювання собаки. Шерсть стає тьмяною, скуйовдженою. Можливі облісіння окремих ділянок тіла, висип, розчоси, рани, які не гояться, екзема. Може з'явитися неприємний запах із рота, який, наприклад, у спанієлів частіше буває викликаний екземою, розташованою в складках губ, а в інших собак, як правило, пов'язаний із відкладенням зубного каменю або стоматитом. У хворого собаки слизові оболонки ротової порожнини та повік блідо забарвлені, синюшні або жовтяничні. Діяльність шлунково-кишкового тракту порушується: з'являються блювота, пронос, запор, скупчення в кишечнику газів, у калових масах з'являється кров, чужорідні тіла, глисти. Можуть з'являтися гнійні виділення з носа, очей та інших органів собаки, а також неприємний запах із вух. Іноді порушується сечовипускання, змінюються колір та кількість сечі. Відзначають відхилення від норми в температурі тіла, пульсі, диханні.

Перераховані ознаки хворого тварини зазвичай не проявляються всі одночасно, яскраво виражені буває одна або декілька. З розвитком тієї або іншої хвороби кількість патологічних ознак збільшується.

Про одужання тварини можна говорити тільки після зникнення усіх хворобливих проявів, властивих тому або іншому патологічному процесу.

Якщо в поведінці або зовнішньому вигляді собаки відзначаються будь-які відхилення, необхідно провести його ретельний огляд, при необхідності виміряти температуру тіла, частоту пульсу й дихання.

Хвороби тварин, зокрема собак, можуть бути викликані різними причинами, тому їх поділяють на групи:

- *інфекційні захворювання*, що викликаються вірусами, бактеріями, грибами;
- *інвазійні захворювання*, що викликаються зоопаразитами.

В окрему групу виділяють *непаразитарні захворювання та ураження*, що викликані механічними, фізичними, фізіологічними та хімічними причинами.

Непаразитарні захворювання класифікують за системами органів. Головними причинами хвороб *органів травлення* є погрішності в годуванні собак. До них відносять: стоматит (первинний та вторинний), запалення шлунку та кишечника; отруєння (зіпсованими продуктами, отрутами, чадним газом, сулемою, міддю тощо).

Хвороби органів дихання – переважно бувають простудного характеру, від вдихання подразнюючих речовин або пилу, дуже часто спостерігаються в мисливських собак розпалених бігом внаслідок різкого охолодження, знаходженням у холодній воді, перебування під холодним дощем у холодну, сиру погоду. До хвороб органів дихання належать риніт (нежить), ларингіт (катар гортані), запалення легенів і бронхів.

Хвороби сечостатевої системи: запалення нирок, що можуть виникнути від удару в області попереку, як ускладнення, після чуми; запалення сечового міхура.

Запалення матки та піхви, мастит.

Хвороби органів руху: ревматизм м'язовий та суглобний. В лікуванні цих захворювань головне – це сухе й тепле приміщення, тепло (зігріваючі компреси) та втирання відповідних хворобі ліків і мазей.

Хвороби обміну речовин: рахіт, гіповітаміноз дорослих собак.

До ушкоджень відносяться рани, удари, переломи, вивихи тощо.

Рани – відкриті ушкодження тканин організму, що супроводжуються порушенням цілісності шкіри або слизових оболонок. За характером ушкоджень вони бувають: різані, рубані, колоті, рвані, забиті. За глибиною: поверхневі, коли пошкоджена лише шкіра та підшкірна клітковина; глибокі, з ушкодженням глибших тканин (дуже небезпечні порожнинні, проникаючі у внутрішні органи, можуть бути ускладнені запальними процесами).

У разі ран, велике значення має надання першої допомоги – це в деяких випадках очищення ран від бруду, дезінфекція та накладення пов'язок. У разі кровотечі – надання допомоги щодо зупинки витікання крові.

Удари або контузія – утворюються від механічної дії на тіло тварини якогонебудь тупого предмета – удар палицею, каменем, предметом, що падає, падіння

собаки з висоти на твердий ґрунт тощо. При ударі цілісність шкіри не порушується, але тканини, які лежать під нею, можуть бути розтрощені, куди можуть потрапити гноєтворні мікроби. При ударах можуть з'явитися – синці, припухлості, гематоми.

При ударах голови часто спостерігається втрата свідомості, а хребта – паралічі заду або кінцівок. Перша допомога: дезінфекція, холод (у першу добу), потім зігріваючий компрес (на 4 доби), масаж. Якщо є нагноєння, то собаку необхідно доставити до лікаря.

Переломи та вивихи – зазвичай мають одні й ті ж механічні причини. Переломи поділяють на закриті та відкриті, прості та складні, а також природжені. У кожному випадку перелому трубчастих або плоских кісток спостерігається розрив м'язів, фасцій, судин, нервів, органів; при відкритих переломах ушкоджуються шкіра та інші тканини. Перша допомога при переломах зводиться до накладення нерухомої пов'язки та спокою. При вивиху відбувається зміщення суглобових поверхонь, яке супроводжується різкою хворобливістю, зміною форми та відсутністю руху суглоба. Перша допомога – вправлення суглоба (як що це можливо), накладення пов'язки, холод, спокій. При цих травмах необхідно звертатися до ветлікаря.

Розтягнення та розриви зв'язок відбуваються в наслідок будь-якої механічної дії. Перша допомога накладення нерухомої пов'язки, холод, спокій, після зняття запалення – спиртові компреси й гарячі ванни, масаж та пасивні рухи кінцівки.

До непаразитарних хвороб також відносять опіки, відмороження, екзема, укуси змій та жалючих комах, хвороби: вух, очей.

Інфекційне захворювання – це хвороба, що викликана та підтримується присутністю в організмі збудника того або іншого захворювання.

Перехворілі будь-якою інфекцією тварини стають стійкими до повторного зараження, тобто в тварини виробляється імунітет. Так само імунітет виникає в результаті вакцинації тварин.

Мета вакцинації – створити активний імунітет, не допустити захворювання тварини. Вакцини містять ослаблені або вбиті віруси та бактерії, які нездатні викликати явного захворювання тварини, але забезпечують формування імунітету.

Стандартна схема вакцинації цуценят включає перше щеплення у віці 8-9 тижнів та ревакцинацію в 12 тижнів. Стійкий імунітет до інфекцій формується через 10-14 днів після вакцинації, причому в цей період організм цуценяти ослаблений та чутливіший до природного зараження. У наступному, для підтримки імунітету, собак, як правило, ревакцинують щорічно.

Вакцинацію собак проти сказу проводять, починаючи з 12-ти тижневого віку, вакцину вводять одноразово, а потім проводять щорічну ревакцинацію.

Вакцинувати можна тільки клінічно здорових, не ослаблених тварин, вільних від екто- та ендopазитів.

Існує цілий ряд профілактичних заходів, спрямованих на попередження інфекції. Для збереження здоров'я та підвищення стійкості організму до захворювань вагому роль відіграють утримання (правильність вирощування,

збалансоване харчування тощо), відповідний догляд, а також режим прогулянок, навантажень, тренувань.

Серед *інвазійних (паразитарних) хвороб* мають значення глистові та паразитарні хвороби. Собаки заражаються цими хворобами аліментарним шляхом, контактно, внутрішньоутробний, через кровоссальних членистоногих тощо.

Дресування, натаскування, наганяння та притравлювання мисливських собак

- Методи дресування собак: механічний, контрастний, смакозаохочуючий, наслідувальний, ігровий.
- Виховне дресування.
- Загальне дресування.
- Спеціальне дресування.
- Натаскування, наганяння, притравлювання.

У природних умовах поведінка тварин, зокрема собак, спрямована на збереження життя та відтворення. Виробляючи в собаки штучним шляхом умовні рефлекси на різні сигнали, людина може управляти його поведінкою. *Дресування* – це утворення у собак певних навичок, необхідних для управління їх поведінкою, виконання певних дій та конкретної роботи.

Вироблення навичок досягається цілеспрямованим навчанням за певною методикою та технікою. Дресування включає дію на собаку подразників у певному режимі та послідовності з метою поступового утворення необхідних навичок. Найголовнішим подразником для собаки є хазяїн – дресувальник. На собаку все має вплив – поза, одяг, запах, рух, жести, гучність та інтонація голосу, команди, міміка обличчя тощо. Термін початку дресування не обмежений. Деякі навички хазяїн вільно або мимоволі виробляє в цуценяти з народження.

Прийнято розрізняти дресування загальне та спеціальне. *Загальне дресування* має на меті виробити в собаки порівняно прості навички загальної слухняності, необхідні для управління його поведінкою, а також для побудови на їх основі спеціальних навичок.

Навички загального дресування зазвичай називають загальним курсом дресування (ЗКД), який «проходять» усі собаки, незалежно від призначення. Загальним дресуванням необхідно займатися з щенячого віку, враховуючи вікові особливості нервової системи та застосовуючи відповідні методи дресування.

У більшості країн навички та команди, які входять до загального курсу дресування («слухняність»), будь-яких порід мало відрізняються.

Національний загальний курс дресування – ЗКД включає наступні навички та команди: привчання до хазяїна, клички, нашійника, повідка, шлеї, намордника та команд: «Місце!», «До мене!», «Сидіти!», «Стояти!», «Лежати!», «Поруч!», «Гуляй!», «Повзи!», «Фу!», «Апорт!», «Добре!», «Голос!», «Вперед!» «Бар'єр!», «Тихо!». Привчання до роботи в групі, до звукових (пострілів) та світлових подразників.

Спеціальне дресування призначене для навчання собак певній роботі. Стосовно мисливських собак це дресування називають натаскуванням,

нагананням та притравлюванням.

Метод дресирування – це спосіб впливу на собаку певними подразниками для вироблення в нього потрібних умовних рефлексів та доведення їх до навичок. Залежно від виду подразника та способу його застосування розрізняють наступні методи дресирування собак: смакозаохочуючий, механічний, контрастний, наслідувальний, наштовхування та ігровий.

Умовний подразник (команда) при *смакозаохочуючому* методі підкріплюється дачею ласощів, а також заохоченням голосом, поплескуванням та погладжуванням собаки. При використанні цього методу умовні рефлекси утворюються швидко та утримуються добре. Собака працює активно, зміцнюється контакт із дресувальником. При постійному дресируванні це найбільш прийнятний метод роботи, особливо з дорослими собаками.

При використанні *механічного методу* умовний подразник (команда) підкріплюється механічним подразником (натиск на загривок, крижі, переміщення лап, ривок зашморгом тощо). Як правило, використовують нашійник (краще зашморг) та поводок. При цьому спочатку дається команда і, якщо вона не виконується, то підкріплюється механічною дією. Це досить жорсткий метод, при його використанні можна отримати заляканого собаку. Цей спосіб можна рекомендувати тільки для роботи з упертими особинами.

При *контрастному* методі умовний подразник підкріплюється механічним та смакозаохочуючим методами. При цьому використовують корекцію двох видів – із одного боку ривок нашійником (зашморгом) плюс незадоволення, яке виражене словесно командою, з іншого боку, заохочення голосом, поплескуванням, погладжуванням та дачею ласощів. Таким чином дресувальник дає зрозуміти собаці коли він працює неправильно, коли правильно, тобто як би підштовхує його на потрібний шлях і нагороджує в кінці.

Наслідувальний метод заснований на використанні вроджених реакцій тварин наслідувати дії інших або людини. Він є допоміжним і найчастіше застосовується у виховному дресируванні цуценят та молодих собак.

Метод наштовхування полягає в спонуканні собаки до виконання певних дій шляхом створення змушуючих умов комплексом подразників. Умовні рефлекси, утворені таким шляхом, відрізняються високою активністю та динамічністю. Метод наштовхування рекомендується застосовувати в поєднанні з іншими методами дресирування, тому він вважається допоміжним.

При застосуванні *ігрового методу* необхідні навички виробляють у процесі гри, його можна використати при привчанні цуценят до нашійника, намордника, апорту тощо.

Знаючи позитивні та негативні сторони кожного методу, дресувальник повинен уміло використовувати їх відповідно до особливостей поведінки собаки та навички, що виробляється. Одну і ту ж навичку можна виробити різними методами, але для кожної є певний прийом і конкретно обґрунтована методика вироблення умовного рефлексу та формування потрібної навички.

Прийом дресирування – це обґрунтована система дії на собаку різноманітними подразниками з метою утворення певної навички. Кількість, вид і порядок відробітку прийомів залежать від вимог, які висуваються до собак.

Відповідно до стадійності формування навичок, прийоми дресирування відпрацьовуються в трьох періодах, у кожному з яких застосовуються відповідні методи та способи дії подразника з урахуванням індивідуальних особливостей собак.

Підготовчі прийоми – це ті, за допомогою яких утворюються умовні рефлекси або формуються первинні навички в молодого собаки, необхідні для якісного проведення курсу спеціального дресирування. Вони завжди передують основним прийомам дресирування та значно полегшують вироблення та формування основних навичок. Ці прийоми застосовуються, як правило, у заключному періоді виховного дресирування цуценят.

Основними прийомами дресирування називають такі, за допомогою яких у собаки виробляються загально дисциплінарні та спеціальні навички, що зумовлюють належність та придатність його до певної роботи.

Спеціальні прийоми дресирування використовують для вироблення в собаки спеціальних навичок, які визначають спрямованість його роботи.

Додаткові прийоми дресирування – це окремі навички, які доповнюють загально дисциплінарну та спеціальну підготовку.

Розподіл прийомів на підготовчі, основні (загально дисциплінарні, спеціальні) й додаткові полегшують планування та контроль за станом та якістю підготовки собак по періодах.

Виховання цуценяти, як правило, починається з 2-х місячного віку. На відміну від дресирування дорослих собак, початкове дресирування має на меті привчити цуценя правильно реагувати на команди і виконувати їх навіть недостатньо чітко. При цьому не повинні допускатися дві крайнощі: по-перше, не можна відмовлятися від дресирування в ранньому віці, по-друге, зловживати поданням команд і вимогами від цуценяти їх виконання. Одночасно в процесі виховання в цуценяти загальмовуються та викоріняються непотрібні, шкідливі звички.

При навчанні молодого собаки необхідно притримуватися декількох основних правил:

1. Йти від простого до складного, від легкого до важкого.
2. Не переходити до навчання наступної вправи або формування навички до тих пір, поки собака не засвоїв попереднє та не стане виконувати його з першої команди.
3. Команди віддавати, використовуючи одні й ті ж слова та жести, і по можливості однакову інтонацію голосу.
4. Навантаження на собаку повинні зростати поступово з формуванням його психіки.
5. Навчати собаку в процесі гри, застосовуючи смакозаохочуючий метод.
6. Завжди пам'ятати, що молодий собака – тварина з несформованою психікою, і замість правильного виховання йому можна зашкодити, тому заборони та механічні дії постаратися звести до мінімуму, відволікаючи цуценяти від небажаних дій за допомогою гри та ласощів.

У першу чергу цуценя привчають до клички, нашійника, шлеї, повідка, місця, команди «До мене!», не паскудити в приміщенні, а також не їсти із землі.

Курс виховного дресирування є обов'язковим для усіх собак, зокрема тих, які утримуються в міських умовах.

Однак, необхідно враховувати, що цуценя різко відрізняється від дорослого собаки. Він ще недостатньо сформувався та зміцнів, його життєвий досвід невеликий. Під час прогулянок і занять він швидко втомлюється, різко реагує на сильні зовнішні подразники. Заняття з цуценям повинні будуватися з урахуванням його віку та індивідуальних особливостей, але в усіх випадках мають бути обережними, щадними. Механічні дії можна застосовувати, але рідко та дуже обережно. Для формування необхідних навичок слід застосовувати не механічні дії, а ласощі, ігри, наслідування.

Існує досить багато різних видів спеціальних служб і, відповідно, курсів спеціального дресирування. Дресирування мисливських собак має на меті виробити в них необхідні навички, які полегшують натаскування, наганяння та притравлювання, а також успішніше використання їх на полюванні.

Дресирування мисливських собак – необхідна умова для практичної реалізації їх специфічних робочих якостей. Натаскування, наганяння, притравлювання – підготовка собак в польових умовах або на спеціальних станціях.

Характерною особливістю роботи мисливських собак є їх вільний стан під час полювання, тому мисливець може управляти собакою тільки тоді, коли вона чітко виконує всі його вказівки. Така особливість роботи цих собак відрізняє їх дресирування від дресирування собак інших порід.

У мисливському собаківництві використовують різні прийоми дресирування, зокрема команди словом, жестом, умовні сигнали свистком і рогом. При цьому собаки прекрасно розрізняють тони різних рогів та свистків і легко вчаться реагувати тільки на сигнали певного рогу або свистка.